

DISKUSSIONEN KRING DET FRAMTIDA GYMNASIET

Av lektor teol. dr OVE NORDSTRANDH

HUR grundskolans olika påbyggnader skall se ut, funderar f. n. två kommittéer på: gymnasieutredningen och fackskoleutredningen. Därutöver anses en tredje utredning nödvändig, nämligen en om yrkesutbildningen. Men eftersom de båda förstnämnda redan gått in i slutspurten, måste tyvärr den tredje sektorn ovanpå grundskolan utredas först senare. Samtidigt letar 1960 års lärarutbildningssakkunniga efter möjligheter att avhjälpa lärarbristen.

Den socialdemokratiska tidskriften *Tiden* (2/1963) konstaterar med beklagande, att gymnasieutredningen till skillnad från skolberedningen, som skapade grundskolan, saknar stödet av en s. k. radikal opinion i gymnasiefrågan. Den får, menar tidskriften, försöka vara — med Stockholms-Tidningens terminologi — »radikal av sig själv». Det beklagas, att det hittills kring gymnasiefrågorna inte hisats utbildningspolitiska signaler av samma innebörd som vid grundskolans tillkomst. Den debatt, som förekommit, säges ha varit torftig och ha präglats av upprörda stäm-

mor kring isolerade frågor. Mest utrymme har ägnats gymnasiets längd och spörsmålet, om det skall finnas ett fyraårigt alternativ och hur detta i så fall skall vara konstruerat.

I denna situation av — om man får tro tidskriften *Tiden* — stillastående diskussion framträdde rektor Stellan Arvidson än en gång, i slutet av januari, som skoldebattens braständare. I motion II:376 (likalydande med I:332) pläderar han och några andra socialdemokrater för en slutspurtssamverkan mellan gymnasie- och fackskoleutredningarna och presenterar samtidigt en skiss till det gymnasiala åldersstadiets framtida organisation. Tankegången i motionen utvecklas av förslagsställaren ytterligare i folkpartitidskriften *Liberal debatt* (2/1963) och radierades ut över landet i *Tidsspegeln* i P2 21/2.

Huvudförslaget är, att det ovanpå grundskolan bör följa ett — obligatoriskt — tvåårigt stadium (tvååriga gymnasier, tvååriga fackskolor och tvååriga yrkesskolor), vars huvuduppgift skall vara att meddela allmänbildning och per-

sonlighetsfostran. Specialiseringen för yrkeslivet eller för inträde vid universitet och högskolor skall sedan ske i ytterligare en — dock icke obligatorisk — överbyggnad, ett s. k. college. Denna överbyggnad skall göra det möjligt även för elever, som inte gått gymnasievägen, att genom komplettering — ev. genom mer än ett collegeår bli kompetenta att driva akademiska studier. Ingen skall alltså, teoretiskt sett, genom felaktigt eller förhastat val av studieväg bli utestängd från möjligheten att komma till universitet och högskolor.

Riktigt i Arvidsons och hans medmotionärers värderingar är givetvis, att det framtida gymnasiala skolstadiet bör organiseras med goda övergångsmöjligheter mellan olika utbildningsvägar. Slutmålen måste också vara sådana, att inte vissa linjer eller studievägar kommer att betraktas som »avstjäpningsplatser». Men — det finns det oaktat anledning att sätta stora frågetecken för mycket i den framlagda organisationsskissen. Betänkligast av allt är nog tanken att skjuta upp all egentlig specialisering och yrkesinriktning till efter det elfte skolåret. Vidare åstadkommer man inte en studievägarnas likvärdighet enbart genom organisatorisk och kursplanemässig enhetlighet ända upp till strax före nuvarande studentexamensnivå. Förr eller senare kommer man ändå — i Arvidsons konstruktion visserligen först efter collegetiden

— fram till utbildningsvägar och yrken, som har olika social prestige och ger olika ekonomiskt utbyte. Slutligen kan starkt ifrågasättas, om det redan nu, långt innan konsekvenserna av den nioåriga skolplikten är överskådbara, är lämpligt att aktualisera en ytterligare förlängning av den obligatoriska skoltiden.

Tidskriften Tiden har med den Arvidsonska motionen fått sitt efterlängtade radikala skolpolitiska inlägg i gymnasiefrågan, och det torde lyckligtvis stanna vid det. Betydligt mera realistiska är de överväganden, som framlagts i Läroverkslärarnas riksförbunds (LR:s) lilla skrift »Framtidens gymnasium — ett debattinlägg» (1962). Utgångspunkten är här, att gymnasiet alltjämt som en huvuduppgift måste behålla sitt gamla mål att förbereda för studier vid universitet och högskolor. Skall vårt land kunna hävda sig bland kulturländerna och behålla och stärka sin position i vetenskapligt, tekniskt och ekonomiskt avseende, kan det inte ge avkall på den högre utbildningens effektivitet, och det betyder, att gymnasiet som grund för akademiska studier icke får pruta på sitt slutmål i fråga om kvaliteten. Men gymnasiet har också fått uppgiften att förbereda för andra levnadsbanor, s. k. studentkarriärer, och denna uppgift synes växa i betydelse. Det är ett lika berättigat krav, att dessa levnadsbanor skall få en för deras be-

hov väl avpassad grundutbildning, så effektiv och så litet tidskrävande som möjligt.

Mot bakgrunden av dessa förut-sättningar skisserar LR så ett par gymnasie modeller, varvid den som arbetar med olika lång läro gång och enhetligt slutmål närmast torde återspegla opinionen hos sakkunskapen vid våra läroverk. Med ett enhetligt slutmål, tillräckligt kvalificerat för universitetens och högskolornas krav, bör — menar LR — elevmaterialets olika behov och önskemål bilda grunden för olikheten i läro gång. De som vill och kan gå fram till målet på tre år, bör få denna möjlighet, medan de övriga får en fyraårig gymnasietid. Eftersom ingen säker uppdelning på de båda läro gångarna kan ske från början, bör de lämpligen hållas samman första gymnasieåret. Den svårare treåriga vägen bör stå öppen för elever, som detta första år visat sig äga möjlighet till snabbt och effektivt studiearbete. Någon verklig säkerhet i urvalet är väl icke heller här att räkna med, men övergång mellan läro gångarna bör kunna medges vid behov, och eftersom båda leder till samma mål, sker ingen allvarlig orättvisa, om en lärjunge skulle hänvisas till fel läro gång. Att anordna en avgångsetapp efter två år i den treåriga, resp. tre år i den fyraåriga läro gången är icke att rekommendera med hänsyn till den förvirring detta skulle skapa vid bedömandet av kompetensförhål-

landena i arbetslivet. Övergång till fackskolor bör stå öppen för dem som ger upp i gymnasiet.

Så långt LR. De tillskott till diskussionen kring framtidens gymnasium, som emanerar från gymnasieutredningens ledamöter, är varken många eller särskilt klarläggande. Ett av de mera auktoritativa uttalandena gjordes av utredningens ordförande generaldirektör N. G. Rosén i början av februari vid en av Skolöverstyrelsen anordnad informationskonferens i Luleå. Däri underströks, att gymnasieutredningens uppgift är att se över hela gymnasiesystemet, att reformera undervisningen och få till stånd en organisation, som gör det lättare för ungdomarna att välja olika typer av gymnasieutbildning. Konstruktionen av det nya gymnasiet, som enligt hr Roséns vid denna tidpunkt uttalade mening beräknas kunna träda i funktion från den 1 juli 1965, bör vara sådan, att eleverna gradvis kan träffa sina val. Yrkesorientering, yrkesvägledning och studierådgivning kommer att spela en större roll än tidigare. Från avnämarna, dvs. näringslivet och universiteten, och från eleverna reses krav på mer språkutbildning, mer självständiga studiemetoder och fler alternativa kurser. För att tillfredsställa dessa önskemål måste lärostoffet moderniseras och flera tekniska hjälpmedel tas i anspråk. Det tredje språket, som tillkommer först i gymnasiet, skall kunna väl-

jas bland tyska, franska, spanska, italienska och ryska. Om kristendomsämnets befarade kraftiga reducering, som i januari uppkallade riksdagens kristna grupp till en uppvaktning inför gymnasieutredningen, sades icke ett ord.

Strax innan hr Rosén i Luleå gjorde sina — utom kanske vad beträffar språken — till nästan intet förpliktande uttalanden, hade högerledaren Gunnar Heckscher i andra kammaren den 1 februari riktat en interpellation i gymnasiefrågan till ecklesiastikministern. Ett och annat hade, sade hr Heckscher, »läckt ut» från gymnasieutredningens arbete, men det hade icke bidragit till klarhet utan snarare till osäkerhet, lösa rykten och kanske t. o. m. missförstånd. Därför önskade interpellanten, att statsrådet Edenman skulle meddela kammaren, när utredningens betänkande vore att förvänta samt om utredningen tagit ställning till fyra- eller treårig studiegång, till språkens och kristendomsämnets framtida ställning. Vidare äskade han en redogörelse för tillgången på lektorer och adjunkter mot bakgrunden av det lärarbehov, som gymnasiereformen komme att aktualisera.

Ecklesiastikministern funderade i sju veckor och gav sedan den 20 mars ett magert svar. Gymnasieutredningens huvudbetänkande kan enligt hr Edenman förutsättas komma att avlämnas under innevarande år, om möjligt i början av

hösten. Proposition skall kunna framläggas till 1964 eller 1965 års riksdag. På fråga om hur det nya gymnasiet i sistnämnda fall skall kunna träda i verksamhet vid början av läsåret 1965/66 — som upprepade gånger tidigare utlovats och som Skolöverstyrelsens chef hr Rosén senast hävdad i Luleå — gav hr Edenman den upplysningen, att starten vid nämnda tidpunkt kunde inskränkas till sådana elevområden, där undervisningen enligt grundskolans läroplan påbörjats i årskurs sju innevarande läsår. Ytterligare pressad i fråga om tidschemat antydde statsrådet, att man skulle kunna tänka sig en principproposition till 1964 års höstriktdag, följd av en vanlig anslags- eller huvudproposition till 1965 års riksdag. Vad som enligt hr Edenman under alla förhållanden måste vara klart till hösten 1965, vore bl. a. språkföljden i de gymnasieområden, där eleverna innevarande läsår läser sjunde årskursen efter grundskolans läroplan.

Som huvudform för det framtida gymnasiet räknar hr Edenman — det framgick klart i interpellationsdebatten — med en treårig lärogång men hänvisade till att gymnasieutredningen har fått till uppgift att utreda även fyraårsalternativet. Han sade sig ännu icke ha tagit ståndpunkt i den »ytterligt delikata frågan», om vi vid sidan av ett treårigt gymnasium som huvudform behöver även fyraåriga gymnasie-

linjer. Beträffande språken i det nya gymnasiet hade hr Edenman mindre att förtälja än hr Rosén en och en halv månad tidigare.

Någon diskussion om kristendomsämnets ställning ville hr Edenman ej heller ta upp och undvek, då han ansattes, frågan genom undanmanövrer — av bl. a. typen »gymnasieutredningen har ännu icke fastställt timplaner» — eller envist tigande. Högerledaren citerade regeringsorganet Stockholms-Tidningen för den 18 januari 1963, där ett ledarstick med titeln — »Värre än prästen» slutar på följande olycksbådande sätt: »Hur de förstockade vigselvägrande prästerna skall behandlas, kan diskuteras — om de skall behandlas alls. När det gäller kristendomsläraryn är saken enkel för oss: de skall alltid ha nej». Statsrådet vägrade kommentera.

I debattens fortsättning erinrades om de oroliga uttalanden beträffande kristendomsämnet, som gjorts från skilda håll och skilda kretsar i vårt land: av Svenska kyrkans biskopar och Sveriges frikyrkoråd, riksdagens kristna grupp, kyrkobrödrarörelsen, Sveriges förenade kristliga lärarförbund m. fl. Hr Edenman tillfrågades direkt, om han vore beredd att verka för ett kommande gymnasium med obesuren religionsundervisning. Vältalig tystnad följde.

Utbildningen av kristendoms-lärare togs upp, då den misstanken uppkommit, att hr Edenman och

hans departement egentligen inte vill ha några behöriga kristendoms-lärare. Näring åt sådana förmodanden har han själv givit genom det sätt, på vilket de teologiska fakulteterna — utbildningsanstalterna för kristendoms-lärare — behandlats i de senaste årens statsverkspropositioner. I årets konstaterar han torrt och utan motiveringar, att han för de teologiska fakulteternas del icke räknar med några förändringar. Varför, frågar man sig. Kan det trots allt vara så, att det bl. a. spekuleras i ett minskande behov av kristendoms-lärare i framtiden. Ett uttalande av ecklesiastikministern efterlystes. Statsrådet teg.

I gymnasieläraryn — enkanerligen vad beträffar lektorsbristen — teg hr Edenman icke helt men hade ytterst litet att anföra. En uppgift i läroverksläraryn tidning Skolvärlden (f. d. Tidning för Sveriges läroverk) 3/1963 anfördes, innebärande att antalet lektorsvakanser på ett halvår — från den 1 januari till den 1 juli 1962 — ökat från 41,7 till 44,3 procent. Vidare påpekades, att i årets statsverksproposition föreslås 148 nya lektorstjänster vid de allmänna gymnasier, 100 vid de tekniska gymnasier och 60 vid handelsgymnasier, en utomordentligt vacker upprustning — på papperet. Var finns dessa hundratals nya lektorer i sinnevärlden eller när kommer de att finnas, undrades det. I den mån statsrådet icke teg, hänvisade han

till proposition nr 111 angående förslag om ökad lärarutbildning m. m. — icke avlämnad vid tidpunkten för interpellationsdebatten.

När den kom, visade det sig emellertid, att den har intet eller mycket litet med lektorsfrågan att göra. Lektorsbristen kommer att bestå och ökas, och därmed sjunker ovedersägligt gymnasielärarkompetensen, alltmedan vi går mot ett gymnasium med troligen högre lärarkrav än tidigare. Tyvärr tyder intet på att 1960 års lärarutbildningssakkunniga angriper det specialproblem, som lektorsfrågan utgör, med någon kraft eller något större intresse.

De sakkunniga är — vilket man kan förstå — närmast och i första hand upptagna av åtgärder till upphjälpande av ämneslärarsituationen i sin helhet. Ett färskt initiativ kan antecknas. Med stöd av aktuella siffror om den stora lärarbristen i Norrland — 68,6 procent av lektoraten och 48,6 procent av adjunkts- och ämneslärartjänsterna är vakanta — har lärarutbildningssakkunniga nyligen i en skrivelse till ecklesiastikministern föreslagit, att humanistiska ämnesteoritiska lärarutbildningslinjer skall inrättas vid universitetet i Umeå helst från läsåret 1964/65 och senast läsåret 1965/66. Umeåkommitténs utbyggnadsplan, till vilken ecklesiastikministern anslutit sig, omfattar i en första etapp blott natur- och samhällsvetenskapliga

ämnen. De sakkunniga önskar en snabb utvidgning till även humanistiska ämnen, inte minst med speciell hänsyn till den väldiga bristen på behöriga lärare i övre Norrland. I Norrbottens län är — för att fortsätta med siffror — endast 15 procent av lektoraten besatta, i Västerbottens län 30 procent. Bristen på adjunkter i de två länen är mer än dubbelt så stor som i hela landet söder om Norrland.

Nyligen har gymnasieutredningen låtit publicera två delbetänkanden eller snarare undersökningsrapporter, i vilka huvuddragen av det förslag som är att vänta i höst börjar framträda. Den först offentliggjorda av dessa rapporter är »Vägen genom gymnasiet. Elevernas syn på valsituationer och studieformer» (SOU 15/1963), som på utredningens uppdrag utförts av professor Kjell Härnqvist och assistent Åke Grahm. Det är en deskriptiv undersökning, byggd på frågeformulär, som elever fått besvara — närmare 80 000 har deltagit, när det gäller det första valtillfället, övergången till gymnasiet — och undersökarna drar inte några slutsatser. Det överlåtes åt gymnasieutredningen. Här skall inte ges någon redogörelse för undersökningens problemställningar och resultat — rapporten rekommenderas till kritisk läsning — blott allmänt framhållas, att dylika enkäter alltid måste värderas försiktigt. Och bakom ligger alltid huvudfrågan om hur mycken hänsyn man skall

ta till jämförelsevis omogna och oerfarna elevers inställning till t. ex. olika skolämnen och olika studieformer. Det finns otvivelaktigt också andra perspektiv än elevernans.

Mest tydligt torde man skönja huvuddragen av det kommande gymnasieförslaget i den andra, för endast några veckor sedan för allmänheten framlagda undersökningsrapporten »Kraven på gymnasiet. Undersökningar vid universitet och högskolor, i förvaltning och näringsliv» (SOU 22/1963), utförd av docenten, numera t. f. undervisningsrådet Urban Dahllöf. Utredarens syfte har varit att kartlägga de fordringar, som olika avnämare av gymnasialt utbildad arbetskraft ställer på gymnasiet. Hans kanske viktigaste resultat är, att de båda avnämargrupperna, universiteten och näringsliv-förvaltning, i allt väsentligt har samma krav. Sämst beställt är det enligt avnämarna f. n. med den för de olika gymnasietyperna, linjerna och grenarna gemensamma kärnan, och det är betänkligt, ty just dennas ämnen och färdigheter värderas högt av samtliga tillfrågade. Till den gemensamma kärna av ämnen, som alla mottagande instanser kräver goda kunskaper i, hör — förutom de moderna språken — modersmålet, elementär matematik, statistik med sannolikhetslära, psykologi, samhällskunskap av olika slag och allmän studiefärdighet.

Just nu torde utredningens leda-

möter vara i färd med att bereda sig på att ta definitiv ställning i de frågor, där enighet icke föreligger. En och annan reservation torde kunna förväntas, med största sannolikhet en i fråga om kristendomsämnet. Påfallande är, att de politiska partierna icke — som fallet var, när det gällde grundskolan — bundit sig på ett tidigt stadium. Att tiga, när brännbara ting förs på tal, har varit och är populärt. I så måtto kan man förstå Stockholms-Tidningens inledningsvis anförda missnöje.

Det är på den politiska fronten egentligen bara Högerpartiets kulturråd, som i samband med en konferens kring framtidens gymnasium den 14 februari i år gjort ett visserligen allmänt men dock uttalande. Färdighets- och kunskapskravet betonas. Betydelsen av de historiska perspektiven i den humanistiska undervisningen understryks. Den västerländska kulturtraditionen, formad av den kristna tron och det klassiska arvet, betecknas såsom omistlig. Idealbildningens roll framhävs. Ställning tas icke till organisation, timplaner, kursanvisningar och liknande spörsmål.

Uttalandet har i sin helhet följande lydelse: »Det framtida nya gymnasiet måste ge sådana färdigheter i matematik, naturvetenskap, moderna språk och modersmål, som kan utgöra en tillräcklig grund för såväl direkt inträde i förvärvslivet för yrkesutbildning där som

för fortsatta högre studier. En god orientering i det moderna samhällets uppbyggnad och funktionsformer måste också meddelas. Å andra sidan får undervisningen i de humanistiska ämnena, särskilt kristendom, historia, litteraturkunskap och filosofi, icke bli beskuren och begränsad till blott dagsaktuell orientering utan hänsynstagande till de historiska perspektiven. Den positiva påverkan av personlighetsdanningen och omdömesfostran, som alltid tillmätts dessa ämnen, kommer annars att till stor

del gå förlorad. Den demokratiska livsformen löper stor risk att urholkas, om den icke uppbäres av en ideell livsåskådning, som finner sitt djupaste uttryck i ansvarsmedveten pliktuppfyllelse. En personligt tillägnad insikt i den västerländska kulturtraditionen, sådan den under tidernas lopp formats av den kristna tron och det klassiska arvet, är den omistliga grundvalen för en idealbildning, som motverkar moralupplösning och åsiktslikriktning.»